

XIII Konferencja Naukowa „Życie prywatne Polaków w XIX wieku: Entuzjazm i sceptycyzm wobec nowoczesności”, Olsztyn, 4–5 grudnia 2025 r.

XIII Konferencja Naukowa „Życie prywatne Polaków w XIX wieku: Entuzjazm i sceptycyzm wobec nowoczesności” zorganizowana została przez Instytut Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie i Instytut Historii Uniwersytetu Łódzkiego, przy wsparciu Oddziału Łódzkiego Polskiego Towarzystwa Historycznego. Podobnie jak wszystkich konferencji cyklu organizatorami również tej edycji byli dr hab. Maria Korybut-Marciniak, prof. UWM i prof. dr hab. Jarosław Kita. W konferencji wzięli udział liczni referenci z wielu ośrodków naukowych. Uczestników przywitał dyrektor Instytutu Historii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie dr hab. Andrzej Korytko, prof. UWM.

Konferencja podjęła zagadnienie stosunku do przemian technologicznych, gospodarczych, społecznych i kulturowych, czyli szeroko pojętej modernizacji od strony życia prywatnego. Od połowy XIX w. nowoczesna technologia przeniknęła do życia codziennego ludności ziem polskich i zdominowała styl życia nie tylko elit społecznych. Zmieniały się środki komunikacji, trwała rozbudowa sieci dróg żelaznych, postępowała industrializacja i urbanizacja, następowały przemiany w rolnictwie, miały miejsce rozpad starych i tworzenie nowych struktur społecznych, rozwijała się oświata, wprowadzano oświetlenie gazowe i elektryczne, wodociągi, ruchome obrazy, dokonywano postępów w medycynie. Wszystkie te przemiany cywilizacyjne odcisnęły się na życiu prywatnym i mentalności różnych grup społecznych. Dlatego organizatorzy zaprosili do dyskusji przedstawicieli różnych dyscyplin naukowych: historyków, w tym historyków nauki, historyków techniki, historyków sztuki, historyków prawa, antropologów historii, literaturoznawców, etnologów, muzealników i archiwistów.

Pierwsze referaty zostały przedstawione w trybie plenarnym i dotyczyły różnych istotnych aspektów gospodarczych, politycznych i społecznych, mających charakter ogólny. Jarosław Kita z Łodzi wygłosił referat *Burak cukrowy a nowoczesność. Przypadek Królestwa Polskiego*; Damian Szymczak z Poznania – *Modernizacja czy degeneracja? Galicyjska kultura polityczna na drodze do przemian od poł. XIX wieku do 1914 r.*; Kamil Śmiechowski z Łodzi – *Przejawy wielkomiejskiej nowoczesności w prasie Królestwa Polskiego przełomu XIX i XX wieku*; Maria Korybut-Marciniak z Olsztyna – *Nowoczesność a dobroczynność. Nowe formy pomocy ubogim w I połowie XIX wieku na przykładzie Wilna*; Tadeusz Stegner z Gdańska *Przemiany cywilizacyjne w nadbałtyckich kurortach w XIX wieku*.

Dalsze obrady konferencji odbywały się w panelach. Tematyka panelu I dotyczyła nowych mediów i praktyk codzienności, czyli kultury popularnej w XIX w. Barbara Krysztopa-Czupryńska z Olsztyna (prywatnie miłośniczka i zawodniczka szachów) przedstawiła referat *Szachy jako symbol nowoczesnego myślenia? Entuzjazm i sceptycyzm wobec popularyzacji gry królewskiej na ziemiach polskich w XIX wieku*; Kinga Fink z Rzeszowa –

Znaczenie i funkcja karty pocztowej w życiu codziennym Marii i Stanisława Bursów; Ewa Romańczak z Katowic – *Ewolucja gustów muzycznych artystów XIX wieku: między tradycją a nowatorstwem*; Jadwiga Goniewicz-Potocka z Łodzi – *„Terpsychora tańczy Chopina”*. *Taniec nowoczesny Isadory Duncan w recepcji polskiej prasy (1903–1908)*; Paweł Gługla z Tarnowa – *Kobięcy gorset. Nowoczesność, czy XIX-wieczny przeżytek? Wielopłaszczyznowe praktyczne analizy epoki*; Zuzanna Ćwiklińska z Poznania – *Narodziny nowej wrażliwości. Samobójstwo romantyczne jako zjawisko nowoczesne*; Ewelina Kostrzewska z Łodzi – *Pod urokiem nowoczesności? Ziemianki Królestwa Polskiego w okresie przełomu XIX i XX wieku*; Kinga Raińska z Olsztyna – *Światło zakłęte w czasie. Narodziny i rozwój fotografii portretowej w XIX wieku*; Agnieszka Pałucka z Krakowa – *„Przyjemności wrażeń”*. *Juliusz Słowacki i doświadczenie nowoczesnej kultury wizualnej*; Anna Czerniecka-Haberko – *Przepis na perfekcyjny dom, czyli porady Lucyny Ćwierciakiewiczowej, drukowane na łamach tygodnika „Bluszcz”*; Anna Śmiechowicz z Łodzi – *Pionierska podróż samochodem z Warszawy do Paryża w 1897 roku*.

Panel II poświęcony był instytucjom, prawu i ruchom społecznym w procesie modernizacji. Sebastian Paczos z Poznania wygłosił referat *O naturze i przeznaczeniu urzędowań w społeczeństwie jako przykład ambicji modernizacyjnych Józefa Kalasantego Szaniawskiego*; Martyna Olejniczak z Poznania – *Teoria „promionków” Tomasza Zana jako glosa do projektu romantycznej nowoczesności*; Łukasz Janeczek z Zielonej Góry – *„Oswojenie kapitalizmu”, czyli adaptowanie się społeczeństwa i jego edukacja do nowych warunków gospodarczych w świetle ówczesnej publicystyki*; Wojciech Gruchała z Krakowa – *Dwie powieści z niedalekiej przyszłości Ludwika Szczepańskiego jako refleksja nad narodzinami nowoczesnego społeczeństwa*; Katarzyna Eremus z Wrocławia – *Blaski i cienie życia przemysłowca – nadzieje i obawy związane z industrializacją w literaturze i publicystyce drugiej połowy XIX wieku*; Sylwia Stokłosa z Krakowa – *Podlotki, pijawki i przepióreczki w murach Almae-Matris*; Olga Morozowa z Warszawy – *Tranzyt polskich towarów przez porty czarnomorskie jako sposób zarobkowania w XIX w. oraz skutki społeczne tego zjawiska*; Piotr Ruciński z Wrocławia – *Nowoczesność i tradycja na łamach „Ziemianki Polskiej” – organu prasowego Związku Kół Polskich Ziemianek w Galicji (1912–1918)*; Przemysław Rozental z Olsztyna – *Czy III Statut Litewski stał się reliktem prawa w XIX wieku? Próba ogólnego porównania przepisów statutowych z Kodeksem Napoleona*; Jarosław Zawadzki z Warszawy – *Z chłopca – król. Początki działalności senatorów II RP z rodzin chłopskich*.

W panelu III, zatytułowanym *„Zdrowie, choroba i zaufanie do nauki: między tradycją a nowoczesnością”*, wygłoszono następujące referaty: Agnieszka Laszczak-Stąby z Krakowa – *Zmiany w postrzeganiu i opisywaniu ciąży na przełomie XVIII i XIX wieku*; Marta Milewska z Warszawy – *Uchylenie się od szczepienia przeciw ospie w guberni płockiej w okresie powojennym jako przykład nieufności wobec osiągnięć XIX-wiecznej medycyny*; Anita Napierała z Poznania – *Diagnoza nowoczesności: neurastenia w polskim dyskursie społecznym, medycznym i doświadczeniu jednostki na przełomie XIX i XX wieku*; Marta Skarżyńska z Olsztyna – *Ludowe rozumienie choroby i przykłady leczenia chorób na wsi mazurskiej w końcu XIX i początkach XX wieku*.

Dziejom techniki poświęcony był panel IV *„Para, ruch, szybkość”*. Jolanta Załączny z Pułtusza przedstawiła referat *Zachwyty czy strach przed dzikimi bestiami, czyli o parowcach (paropływach) na Wiśle*; Małgorzata Karpińska z Warszawy – *„Błogosławieni cier-*

pliwi, albowiem dosiędą warszawski tramwaj” – tramwaje w oczach mieszkańców miast ziem polskich w II połowie XIX w.; Izabela Kaczmarzyk z Krakowa – „Tu wypada być tym tłokiem, co w ruch wprawia wóz parowy...”. Obraz zmian cywilizacyjnych na Górnym Śląsku w czasach uprzemysłowienia; Agata Pieniążek z Gdańska – Geniusz higieny, welo-cyped i perpetuum mobile. Bolesław Prus wobec blasków i cieni postępu.

W panelu V „Nowoczesność widziana z bliska” analizowano przejawy nowoczesności (lub trwania tradycyjnego stylu życia) z perspektywy jednostki lub rodziny. Olga Gaidai z Warszawy i Tadeusz Srogosz z Częstochowy wygłosili referat *Poezja, kulinaria, medycyna. Między tradycją a nowoczesnością w życiu prywatnym szlacheckiej rodziny Skórkowskich z Wielkiej Woli*; Edyta Kucaba-Łyszczek z Łańcuta – *Nowoczesność i modernizacja w świetle korespondencji Elżbiety z Radziwiłłów Potockiej (1885–1915)*; Marta Kłak-Ambrozkiewicz z Krakowa – *Świadomy i aktywny artysta obywatel w dziewiętnastowiecznym Krakowie* (referat dotyczył Jana Matejki); Hubert Nienałtowski z Warszawy – *Postęp i lęk: Stosunek Zygmunta Krasińskiego do nowoczesności i rozwoju na tle jego twórczości poetyckiej i epistolarnej*.

W ostatnim panelu VI, zatytułowanym „Przemysł, rolnictwo, gospodarka”, wygłoszono następujące referaty: Roman Jurkowski z Olsztyna – *Aspekty modernizacyjne w polskich majątkach ziemiańskich w działalności towarzystw rolniczych w guberniach białoruskich na przełomie XIX i XX wieku*; Robert Lipelt z Sanoka – *Ziemiaństwo a nowoczesna gospodarka leśna w Galicji w II połowie XIX i na początku XX wieku*; Yury Snapkowski z Olsztyna – *Nowatorska myśl ekonomiczna w majątku kresowych ziemian w XIX wieku: doświadczenie rodziny Łappów*; Mirosława Radowska-Lisak z Torunia i Marcin Romeyko-Hurko z Warszawy – *„Widać tam przemysł, pracę, bogactwo...”. Oblicza nowoczesności w listach Stanisława Gołębiowskiego z podróży*; Anna Niedbała z Katowic – *Harcerstwo na ziemiach polskich do 1918/1921 roku jako pionierski ruch społeczny kształtujący i propagujący nowoczesne koncepcje wychowawcze, ideowe i społeczno-polityczne wśród Polaków*; Agata Łysakowska-Trzoss z Warszawy – *Pochwała nowoczesności? Prasa poznańska o wystawach światowych (1851–1913)*; Piotr Hubicki z Częstochowy – *Rozwój i ceny maszyn rolniczych w drugiej połowie XIX wieku, porównanie między zaborami*; Błażej Moszczyński z Olsztyna – *„Kiedy umilkną barcie”. Przemiana życia mieszkańców Jednorożca w dobie rozwoju przemysłu smolnego*; Anna Wardak z Gdańska – *Nowoczesność na poziomie zmysłów: technologia i przemiany doświadczenia codzienności w polskiej prozie XIX wieku*.

Podczas konferencji miały miejsce wydarzenia towarzyszące. Pierwszym z nich było uroczyste nadanie godności honorowego członka Polskiego Towarzystwa Historycznego dr. Jerzemu Sikorskiemu, byłemu dyrektorowi Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, wybitnemu badaczowi życia i działalności Mikołaja Kopernika. Dyplom wręczył prezes Polskiego Towarzystwa Historycznego prof. dr hab. Robert Litwiński, specjalnie przybyły w tym celu do Olsztyna.

Drugim wydarzeniem towarzyszącym była promocja książki *Jak ty będziesz zadowolony, to i ja będę zadowolona. Listy Pauliny i Aleksandra Wielopolskich z lat 1860–1862* (Łódź 2025) w opracowaniu i ze wstępem Aleksandry Staniszewskiej. Książkę zaprezentowała autorka opracowania. Opublikowane egodokumenty stanowią cenny materiał naukowy, ilustrujący zarówno życie prywatne, złożone relacje małżeńskie, jak również życie polityczne Królestwa Polskiego w przededniu powstania styczniowego.

Znaczna część wystąpień wprost nawiązywała do przyspieszonych przemian w nauce i technice w XIX w. Odniesienia do rozwiązań technicznych i technologicznych czy teorii naukowych miały również referaty analizujące życie prywatne Polaków w XIX w., bo przecież nowoczesność wdzierała się nie tylko do indywidualnego, lecz także zbiorowego bytowania. W trakcie konferencji przewijały się wątki entuzjazmu, ale też sceptycyzmu wobec nowoczesności, jak również kontynuowania tradycyjnego stylu życia. Niezbyt szeroki zakres chronologiczny (aczkolwiek tak zwany długi XIX w. trwał do I wojny światowej) rekompensowany był wyjątkowym nasileniem odkryć naukowych i wynalazków technicznych. W końcu niemal wszystkie dyscypliny nauki i techniki zawłaszczają tę epokę jako swoją (wiek techniki, wiek medycyny, wiek historii etc.). Po każdej kolejnej sesji toczyła się owocna dyskusja dotycząca różnych zakresów nauki historycznej, w tym zwłaszcza różnych postaw wobec nowoczesnych rozwiązań.

Olga Gaidai

Wydział Historii UW

ORCID 0000-0002-7181-9908

Tadeusz Srogosz

Instytut Historii Uniwersytetu Jana Długosza w Częstochowie

ORCID 0000-0002-1964-8232